

לישון על שפת הים

ואף את האיבה למפלגות השמאל התרעמות עליהן. אולם הם לא ירשו דבר מן הליברלים של ז'בוטינסקי, מן האוריינטציה המערבית שלו ומרוחו האירופית. האידיאולוגיה שלהם היתה לאומנות פרימיטיבית, ולשונם זרם של רגשנות בומבסטית, בליוויית רעמים תנכיים.

על כך הוסיף הערה, שיש בה אולי מן הנבואה:

של גוש-אמונים. תוך דור אחד בלבד הפכה המיסלגה הדתית-לאומית, שהיוותה פעם את האגף המתון ביותר בממשלת בן-גוריון, לפלוגת-הסער של הרב חיים דרוקמן ודומיו. ואילו אגודת-ישראל האנטי-ציונית, שאבותיה ראו בהרצל את שליח-השטן, משרתת עתה את אריאל שרון.

מה קרה בעצם?
עלה בדעתי הסבר טריטוריאלי. בגולה דיברו אל לב היהודים דיברי המוסר והתוכחה של הנביאים. אלה היו קרובים לחייתם. ואילו הסיפורים ההיסטוריים של ספר יהושע, שופטים ומלכים לא היו אלא משלים מתקופה אחרת וממקום אחר, שהצטרפו למי תוס סגנוני אך רחוק מן המציאות.

כאשר התחילו בני הישוב החדש לקרוא את התנ"ך בעיניים חדשות, נראה הכל אחרת. הם ראו את התבונה הגילבווע מחלוק-בתים, נופי העלילות העתיקות היו נופי חייהם. עמי כנען הקדומה קמו לחיים בדמותם של הערבים. הקרבות העתיקים התמזגו עם הקרבות החדשים. ילד עברי, שקרא את ספר יהושע בכיתה ה', בלי ביקורת ובלי הדרכה של תל-אביב, נבון, מוכרח היה להבין אותו כפקודה פשוטה לרצח-עם. מה שהיה נכון ביריחו מלפני 3000 וכמה שנים, מדוע לא היה נכון עתה?

יהושע קרוב יותר לחייה הישראלית מאשר ישעיהו. שימשו קרוב יותר מאשר יונה (למרות שהיה, כנראה, שלישי). "זכור את עמלק" קרוב יותר מאשר "וגר זאב עם כבש". סיפורים אלה, הנקלטים בגיל הרך, יוצרים קרקע-בתולין פורה לפולחנים לאומיים-אליליים אקטואליים. המתעטפים באיצטלה של דתי-ישראל.

אני מסכים עם קסטלר: התנ"ך יכול להיות לספר מסוכן מאוד, כאשר הוא מונסק כמדריך שימושי לניהול המדינה. ראינו מה קרה לגרמנים, כאשר ניסו לבסס את מדיניותם הלאומית על אגדות הטבטונים הקדומים.

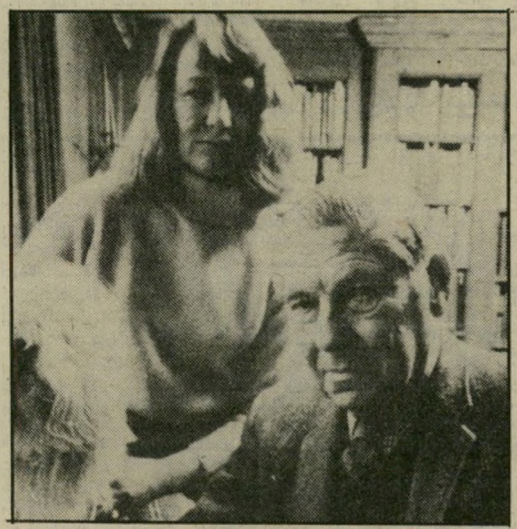
התנ"ך, כשמתייחסים אליו כאל מדריך שימושי למדיניות במאה ה-20, השפעתו מויקה מוז של מיינ קאמפף, סיפרו של היטלר.

דס כובשי

כונן

העניין הזה — הפיכת התנ"ך למדריך שימושי לניהול המדיניות הלאומית האקטואלית — מטריד אותי זה מכבר. במשך שמונים דורות קראו היהודים את התנ"ך, שיננו אותו ודשו בו. ספרה-הספרים השפיע עליהם יותר מכל דבר אחר בעולם. כל פרק, כל פסוק עמדו לנגד עיניהם.

אך התנ"ך לא הפך אותם לעם לאומי או מילחמתי. להיפך, תורתם היתה תורת הנביאים. הם שאבו מן התנ"ך את רוח המוסר האנושי, ולפעמים גם האוניברסלי. אף לא לרגע אחד במשך כל אלפיים השנים לא עלה על דעת היהודים שהתנ"ך מצווה עליהם לחזור לארץ-ישראל כדי להקים בה מדינה יהודית. אילו היה קיים רצון כזה, בוודאי היו מוזמנות לו הודמוניות לרוב. והנה, בדרות האחרונים, ובעיקר בדור האחרון, הפך

ארתור קסטלר ואשתו סינתיה

התנ"ך באמת למעין מינשר לאומי-קנאי-מילחמתי. במקום תורת הנביאים באה תורת כובשי-כנען. הרוח האוניברסלית של ספר יונה פינתה את מקומה לרוח הרצחנית של שמואל. אותו הספר, אשר גידל בגולה דורות של בחוריישיבה עדינים ורבינים נבונים, מגדל בארץ פאשיסטים מסוגו של מאיר כהנא ועובדי-אלילים לפי הדגם

פגשתי את ארתור קסטלר רק פעם אחת בחיי. זה היה — כמדומני — בראשית מלחמת-העצמאות. באתי לחופשה קצרה, ומישהו — נדמה לי שהיה זה הד"ר יעקב ויינשל — ביקש ממני להיפגש עימו. אולי ביקש קסטלר לשוחח עם חייל שהיה בקרב.

איני זוכר כמעט דבר מאותה פגישה. היא לא נחרתה בזיכרוני כחתימה בלתי-נשכחת. קסטלר ואשתו היו בחדר בבית-מלון בסביבת הירוק-בונג'ו בתל-אביב. הוא זכור לי כגבר לא-גבוה, עצבני ואגרזני מאד-מאוד. התאכזבתי, כי שמעתי עליו הרבה לפני כן מפי ויינשל.

"יאשה" ויינשל היה רופא במיקצועו. במלחמת-העולם הראשונה היה רופא בצבא הרוסי, בחזית קוקן. לאחר מכן בא לארץ וקיבל חולים בדירתו ברחוב אלנבי, ליד בית-הכנסת הגדול. חוץ מזה היה רדייוניסט, אינטלקטואל, מחבר-ספרים ועורך של ירחון בשם החברה, שבו פירסמתי את מאמרי הראשונים כשהייתי בן 17. דירתו של ויינשל, ליד חדר-הקבלה שלו, היתה בית-רועד לאינטלקטואלים של תל-אביב. מן הסוג הימני. אחד מידידיו היה הד"ר ולפאנג סן-יוויול, רופא ומנהיג רדייוניסטי, אוסטרי שזכה בתואר-אצולה בימים האחרונים של מלחמת-העולם הראשונה. (לשונות רעות טענו, כי הקיסר האוסטרי ברח מווינה בדיוק לפני שעמד לחתום על הענקת התואר, אבל זו היתה רכילות.) סן-יוויול היה גם עיתונאי, הוא ייצג בארץ את העיתונים של הוצאת אולשטיין, חברה יהודית ששלטה בכלר תיקשורת רבים בגרמניה.

במקרה זה, שמעתי לראשונה על קורותיו של קסטלר, אז כבר היה סופר מפורסם. סיפרו על הסיפור הסטאליניסטי בברית-המועצות — אפלה בצהריים — היה ונשאר הספר הקלאסי על נושא זה. ההסבר הסביר היחידי להתנהגותם של הבולשביקים הוותיקים, שהדו בכל הפשעים שבועולם לפני שהוצאו להורג על-ידי המפלגת שנגדלה בקירבם. אני סיפרו צוואה טורדית, על חזיותיו בכלא של פראנקו בימי מלחמת-האזרחים, כשהמתין בכל יום להוצאת-להורג, עשה רושם עמוק. ויינשל סיפר שקסטלר הגיע ארצה ב-1926, כשהיה בן 21, כמעטיל רדייוניסטי מהונגריה. הוא היה מובטל, רעב ללחם וישן על שפת-הים. מדי פעם בא לויינשל, שנתן לו ארוחה הגונה.

באחד הימים בא ההונגרי הצעיר לביתו ושאל, במבוכה רבה, אם הוקסור מוכן לעשות לו טובה. הוא התאהב בכחורה. היא הסכימה להינשא לו. האם יכול ויינשל להשאיל לו את סבתה-הנישואין שלו? ויינשל הסכים, וכעבור יום החזיר קסטלר את טבעתי הזהב. ברגע האחרון נודע לבחורה כי לבחור הצעיר אין גרוש על השמה. היא ביטלה את הוכנית-הנישואין, ההודמנות הגדולה באה לקסטלר במקרה. הד"ר פון יויול נפצע בתחילתו בחייו. מישהו היה מוכרח למלא את תפקידו ככתב העיתונות הגרמנית. הוא שאל את הצעיר: אולי אתה מוכן לנסות ולמלא את מקומי לכמה שבועות?

קסטלר ניסה, והתגלה כעיתונאי מזהיר. ב-1931 ירד לגרמניה, הפך שם לקומוניסט, נכלא בידי הנאצים כשעלו לשלטון, הוצלח להסתלק. (נדמה לי שהיה זה הא שכתב על התא הקומוניסטי, שנלכד בידי הגסטפו. חברי התא, בחורים ובחורות, לא שברו. אחרי חקירה ממושכת השתכנעו הנאצים שהם חפים-משעשע. ואז, ברגע האחרון, דיברה אחת הבחורות על "עניין קונקרט". כתוצאה מכך הועברו כולם למחנה-ריכוז. שום אדם נורמלי לא השתמש במילה "קונקרט", השייכת לסלאנג הקומוניסטי.)

אחרי שהתאכזב מזאב ("ולדימיר") ז'בוטינסקי, התר אכזב קסטלר גם מיוסף ויסריוביץ' דז'ינשחילי, המכונה סטאלין. נדמה לי שבכל ימי חייו רדף אחרי אלילים שהכזיבו — מנהיגים פוליטיים, חכמי-דת אכזזיים ומה לא. התאבדותו המשותפת עם אשתו, לפני שבוע, בגיל 78, היא הודאה באכזבתו הסופית.

הוא לא היה, לדעתי, סופר גדול. אבל הוא הצטיין במוח פעיל, בסקרנות בלתי-גלגלית ובמבט חד. ספריו מלאים נפשו-מחשבה המפעילים את התאים האפורים של הקורא. גם סיפרו על מלחמת-המחתרת בארץ, כנגנים בליה, גודש בהערות מאלפות על הקיבוץ, אצל ומוסדות אחרים, שהעידו על כושרו לראות דברים שנעלמו מעיני הולת.

קסטלר פגש את מנחם בגין במחתרת, בחדר חשון. בסיפרו הבטחה והגשמה תיאר את פגישתו זו ואת פגישתו השנייה, כשבגין יצא מן המחתרת. "על פי קול, שבא אליי באפלה מעבר לשולחן, דימינית לי את בעלי-הקול כגבר גבה-סומה. בעל חזות טפגנית הבעת פנים קנאית. למעשה הוא אדם די נמוך, רזה, שברירי, קצרי-ראי מאוד. בעל פנים עדינות, רציניות, של מורה צעיר."

על השקפת-עולמו של בגין אמר תלמיד זה של זאב ז'בוטינסקי: "מבחינת האידיאולוגיה המיוחדת שלהם, יש לראות את אצ"ל ילחי כצאצאים בלתי-חוקיים של הליברלים הלאומי של ז'בוטינסקי. הם התייחסו אליו כאל הפטרון הקדוש שלהם, כמו שהרוסים מתייחסים אל קארל מרקס — ובערך באותה מידה של הצדקה. הם, ירשו את התוכניות המכסימליסטיות של הרודי-יוניסטים, יא את רגש הכוח למנהיגות הציונית הרישמית,

מחזה עצוב

כאשר התפלגה מפא"י האדירה, בראשית שנות ה-40, נאם אהרון ציולינג, איש סיעה ב', נאום חוצב-להבות נגד מנהיגי סיעה א', ובראשם ברל כצנלסון ודויד בן-גוריון.

כאשר קם כצנלסון להשיב, אמר באירוניה עדינה: לא רגנא עד כמה אומללים ציולינג וחבריו, ועד כמה מאושרים אנחנו. שהרי ציולינג וסבנקין נמצאים במיסלגה אחת עם מנהלים מושחתים כמו בן-גוריון וכצנלסון, ואילו אנחנו נמצאים במיסלגה אחת עם אנשים טהורים ודגולים כמו ציולינג וסבנקין.

נזכרתי בימים אלה בסיפור זה, על רקע פילוג שאני מעורב בו, למרבה-הצער. תמיד תמהתי על גבר ואשה החיים ביחד כווג נשוי, במשך שנים ועשרות שנים, שהקימו בית ומשפחה, שראו ביהודי ימי אושר וספול, עד שהם מתגרשים. הנה, לפתע, הם מתנפלים זה על זה בשינאה תהומית, הופכים זה את חיי זה לגיהנום, עד שהם מצליחים לרצות כל זיכרון יפה, כל חלקה טובה.

יש חריגים רבים, אך דומני שזהו הכל.

כאשר מתפלגת מיסלגה, קורים דברים דומים.

לכאורה, אין כל רע בכך שחבורת אנשים, ששיתפו פעולה איש עם רעהו במיגרת מיסלגתית אחת, מגיעים באחד הימים לסוף דרכם המשותפת. דיעותיהם משתנות, היחסים ביניהם משתבשים, האינטרסים שלהם מתחלפים, הם מגלים שבעצם לא התכוננו לאותה המטרה. ההגיון אומר שבשעה כזאת יישבו ביחד, יחליטו כיצד להיפרד בכבוד ובשלום, וילכו איש-איש לדרכו. כך אומר ההגיון, אך כמעט לעולם אין זה מתרחש במציאות. קורה משהו שונה לגמרי.

אנשים שישבו במשך שנים בישיבות משותפות, ש נאמו על בימות משותפות, שצעדו בהסגנות משותפות, מגלים לפתע דברים נוראים איש על רעהו. החבר מאתמול, כך מסתבר, הוא מנחל, טיגוסת, חלאה, בוגד, מושחת, דיקטטור, שקרן, פושע, סוכן האויב, פאשיסט (או קומוניסט), פלגן, תכנן, חורש-מוימות, פסיכופאט, ועוד ועוד.

לכאורה, יש בזה הגיון כלשהו. כאשר תנועה מתפלגת, רוצה כל צד לרכוש את נפשותיהם של החברים מן השורה, כדי לזכות בקופה. כל צד מעוניין להציג את עצמו כממשיך-הדרך האמיתי, המבצע הנאמן של המצע, השומר האדוק על התקנון, ואילו הצד השני הוא קבוצה זעירה של פלגנים עלובי-נפש, שכל שומר נפשו ירחק מהם.

אך כשמסתכלים במרחש, נראה כי גם הנימוקים הרציונליים האלה אינם אלא אחיות-עיניים, המתפלגים נאחזים בטירוף של אמוק. נדמה כי תאוות-ההרס שלהם שוב אינה תלויה בדבר, ושוב אינה באה להשיג כל מטרה מוחשית. השאיפה לנפץ, לנתץ, להשמיד ולאבד, עד שלא תישאר אבן על אבן, גוברת על כל חשבון מעשי, מופרך ככל שיהיה.

זהו המכניזם הנורא של פילוג, ומבחינה זו אין הבדל בין גוף גדול וקטן, מיסלגת-המונים אדירה וקבוצה רעיונית מבודדת. זהו תמיד מחזה עצוב.